

ПЕРСПЕКТИВИ ЄВРАЗІЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Віталій Ярмоленко, *центр зовнішньополітичних досліджень НІСД*

Проаналізовано основні тези пленарного засідання Євразійського економічного форуму, що відбувся в Москві 24 травня 2023 р., а також результати засідань Вищої євразійської економічної ради від 25 травня 2023 р.

Висновки

1. Росія намагається зберегти привабливість інтеграційних проєктів на просторі СНД під власною егідою для пом'якшення міжнародного санкційного та політико-дипломатичного тиску, що здійснюється у відповідь на її широкомасштабне воєнне вторгнення в Україну, а також для демонстрації спроможності відігравати роль впливового центру сили.

2. Простежується тенденція до поступового розколу в межах інтеграційних проєктів у рамках СНД та Євразійського економічного союзу (ЄАЕС), зокрема щодо перспектив і напрямів розвитку цих об'єднань: збереження конкретної спеціалізації чи універсалізації (поєднання компетенцій щодо інтеграції в економічній, військово-політичній, інформаційно-технологічній сферах тощо). Надалі це може призвести до значних проблем у функціонуванні самого ЄАЕС та посилити напруженість у відносинах між державами-членами.

3. Імовірно подальше поєднання ЄАЕС та ініціативи «Один пояс – один шлях» значно послабить домінуюче положення РФ на просторі СНД та в державах Центральної Азії зокрема.

У російській столиці 24 та 25 травня 2023 р. проходила низка заходів, присвячених інтеграційним процесам у рамках Євразійського економічного союзу, а також пройшли окремі зустрічі між В. Путіним та главами держав СНД, зокрема в рамках мирних переговорів між Азербайджаном та Вірменією.

Євразійський економічний форум

Засідання другого Євразійського економічного форуму відбулося 24 травня 2023 р. У пленарному засіданні брали участь очільники чотирьох держав ЄАЕС –

О. Лукашенко¹, президенти К.-Ж. Токаєв, С. Жапаров, В. Путін, а також заступник глави уряду Вірменії М. Григорян і глава колегії Євразійської економічної колегії М. Мяснікович. З відеозверненням до учасників заходу звернувся глава КНР Сі Цзіньпін.

Продовжуючи традиційну для себе риторичу, В. Путін наголосив на значенні незахідних центрів сили та міжнародних об'єднань для формування нового світопорядку. Він підкреслив сталість економіки Росії (прогнозований ріст ВВП у 2023 р. підвищено з 0,7 до 1,5 %) та виконання РФ своїх зобов'язань перед державами – членами ЄАЕС попри міжнародний санкційний тиск на Росію. Окремо акцентовано увагу на збільшенні товарообігу всередині ЄАЕС на 14 % – за підсумками 2022 р. це 83,3 млрд дол. США.

Як зазначив О. Лукашенко, для Білорусі пріоритетами в рамках ЄАЕС залишається розвиток можливостей виготовлення мікроелектроніки, рівного доступу держав Об'єднання до енергетичного ринку, створення інтегрованої інформаційної системи організації, котра забезпечила би спільну роботу державних інформаційних ресурсів і систем держав Євразійського економічного союзу, нарощування виробництва та експорту продовольства.

О. Лукашенко заявив про *підтримку Росії у конфронтації із Заходом*. Він підкреслив важливість діяльності багатосторонніх форматів та організацій, зокрема ЄАЕС, ШОС, БРІКС та АСЕАН, а також поєднання інтеграційних зусиль цих утворень.

Президент Казахстану К.-Ж. Токаєв відзначив «значну синергію» транспортних коридорів «Північ – Південь» і Транскаспійського міжнародного транспортного маршруту. Також звернув увагу на пріоритетність співпраці з КНР, зазначивши, що Китай став найбільшим вантажовідправником і торговельним партнером ЄАЕС. Глава Казахстану окремо наголосив на *необхідності надалі дотримуватися спеціалізації ЄАЕС, пов'язаної виключно з економічною інтеграцією та співпрацею, а будь-які декларовані галузі співробітництва повинні лише доповнювати основний пріоритет організації*. К.-Ж. Токаєв *окремо торкнувся необхідності концептуального узгодження діяльності ЄАЕС у контексті поглиблення інтеграції в рамках Союзної держави, у якій, крім економічного складника, обидва члени формують спільні наднаціональні органи, гуманітарно-ідеологічну політику та збройні сили*.

Президент Киргизстану С. Жапаров підкреслив необхідність зобов'язувальних механізмів, які дозволили би притягнути до відповідальності держави – члени ЄАЕС, що не виконують свої зобов'язання. С. Жапаров також акцентував на необхідності створення рейтингового агентства ЄАЕС та наднаціональної інституції розвитку цієї Організації, котра виконувала би

¹ Глава Білорусі де-факто. Україна не визнала офіційні результати президентських виборів у Білорусі, що відбулися 9 серпня 2020 р.

підготовку персоналу, аналітичний супровід та фінансування інтеграційних проєктів.

Заступник глави уряду Вірменії М. Григорян говорив про необхідність розвитку інноваційного середовища та соціального капіталу в умовах нерівних потенціалів держав – членів ЄАЕС.

Глава Китаю під час відеозвернення наголосив, що КНР стала найбільшим торговельним партнером ЄАЕС, а загальний обсяг товарообігу в 2022 р. між Китаєм та державами – членами цієї Організації збільшився на 31 % порівняно з попереднім роком і становив 243,6 млрд дол. США². Сі Цзіньпін також заявив, що під час візиту до Москви в березні 2023 р. вони разом із В. Путіним досягнули нових домовленостей про сполучення ініціативи «Один пояс – один шлях» та ЄАЕС.

Засідання Євразійської економічної ради

Засідання Вищої євразійської економічної ради (ВЄЕР) відбулося 25 травня 2023 р. На ньому були присутні глави держав – учасниць ЄАЕС – Білорусі, Казахстану, Киргизстану, Росії, а також прем'єр-міністр Вірменії Н. Пашинян. Як запрошений гість на заході був присутній президент Азербайджану І. Алієв. Із відеозверненнями також виступили лідери держав – спостерігачів ЄАЕС – президент Узбекистану Ш. Мірзійоєв та президент Республіки Куба – Мігель Діас-Канель.

У промові В. Путін запропонував *низку ініціатив із розвитку ЄАЕС*:

- поглиблення технологічної самодостатності Організації завдяки створенню технологічних альянсів між державами-членами й третіми державами;
- формування цифрового суверенітету на основі єдиної цифрової екосистеми, котра передбачала би інтеграцію національних систем електронних державних послуг та електронних урядів кожної із держав ЄАЕС;
- створення сприятливих умов для збереження капіталів у межах держав – членів ЄАЕС та інвестування їх у місцеву економіку;
- розширення повноважень Євразійської економічної комісії для кращого балансу інтересів держав, які беруть у ній участь.

Прем'єр-міністр Вірменії Н. Пашинян наголосив на необхідності формування спільного енергетичного ринку ЄАЕС, підкреслив важливість забезпечення продовольчої безпеки, реалізації додаткових торговельно-економічних можливостей, які надає Угода про вільну торгівлю між Іраном та ЄАЕС.

² Для порівняння: за підсумками 2022 р. товарообіг між КНР та державами – членами АСЕАН становив близько 970 млрд дол. США (див.: URL: <https://www.globaltimes.cn/page/202301/1283779.shtml>), ЄС – 856,3 млрд евро (див.: URL: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=China-EU_-_international_trade_in_goods_statistics), США – понад 690 млрд дол. США (див.: URL: <https://www.census.gov/foreign-trade/balance/c5700.html>).

Свою чергою, О. Лукашенко звернув увагу на низку ключових проблем: затягування формування спільного ринку природного газу, нафти та нафтопродуктів, процесів цифровізації та транспортного ринку, необхідність забезпечувати допуск до державних закупівель державних підприємств усіх членів ЄАЕС, лібералізацію транспортних перевезень для третіх держав, зокрема у спосіб скасування спеціальних дозволів. Він запропонував *ураховати досвід реалізації окремих ініціатив у рамках Союзної держави при подальшій підготовці стратегічних документів ЄАЕС.*

У своїй промові президент Казахстану значну увагу звернув на потребу активізації транспортно-логістичних зв'язків між ЄАЕС та КНР і важливість поєднання Транскаспійських маршрутів і транспортного коридору «Північ – Південь». К.-Ж. Токаєв виступив з ініціативою розширення прав для держав – спостерігачів ЄАЕС, зокрема надання можливості приєднатися до окремих договорів ЄАЕС та брати участь у спільних проєктах.

Президент Киргизстану С. Жапаров фокус своєї промови зосередив на необхідності лібералізації трудової міграції в рамках ЄАЕС та цифровізації митних і транспортно-логістичних операцій.

У своїй заяві президент Азербайджану І. Алієв наголосив на серйозних передумовах нормалізації відносин між Азербайджаном та Вірменією на основі обопільного визнання територіальної цілісності та суверенітету двох держав. Під час засідання ВСЕР між президентом Азербайджану та главою уряду Вірменії відбулася суперечка щодо використання окремих визначень і термінів. Так, Н. Пашинян у відповідь на тезу президента Азербайджану про ініціювання транспортного Зангезурського коридору звинуватив І. Алієва у спробі зазіхнути на територіальну цілісність Вірменії та підкреслив, що використання терміна «коридор» можливе лише щодо комунікації в районі м. Лачин («Лачинський коридор»).

Того ж дня на полях ВСЕР відбулися двосторонні й тристоронні зустрічі між В. Путіним, Н. Пашиняном та І. Алієвим, основною темою яких стало врегулювання конфлікту між Азербайджаном та Вірменією. На нинішньому етапі найбільш гострими питаннями у відносинах між двома державами є встановлення Азербайджаном 23 квітня 2023 р. контрольного-пропускного пункту на дорозі, що сполучає так звану Нагірно-Карабахську Республіку та Вірменію, а також проблеми із постачанням електроенергії й газу до цього регіону. Водночас між збройними силами Азербайджану та Вірменії відбуваються епізодичні збройні сутички на державному кордоні та лінії зіткнення з «Нагірно-Карабахською Республікою». При цьому реальна роль «миротворців» РФ, що перебувають у районі конфлікту, стала ще більше номінальною через неспроможність дійсно відігравати посередницьку функцію щодо врегулювання конфлікту.

На початку тристоронньої зустрічі в Москві сторони домовилися врегулювати технічні аспекти на рівні профільних заступників глав урядів.